

POPOTOVANJE SPOMINOV PREKO KRAJIN ALŽIRIJE V 60. LETIH 20. STOLETJA

Karolina Nina Zdravič

207

Razstavna pripoved je vabila k odkrivanju Alžirije in retrospektivno portretirala njeno v veliki meri še neokrnjeno naravo in nekatere tradicije. S pomočjo arhivskih fotografij in rokodelskih izdelkov iz družinske alžirske zapuščine je priklicala poti, pokrajine, puščavo, podeželje in poglede na raznoliko alžirsko kulturno krajino iz 60. let prejšnjega stoletja. Odslikavala je nepozabna doživetja, prostore in vtise – čas odkrivanja afriškega alžirskega sveta: prelepo prestolnico Alžir, njeno sredozemsko obalo, podeželje, poti preko valovitega gričevja Kabilije in gora mogočnega Atlasa v puščavo in oaze, prečkanja ostankov rimske ceste in rimskih naselbin ter srečevanja nomadov, beduinov, Berberov in jezdecev kamel. To so bili le utrinki osebnega spominjanja na čas v Alžiriji, zlasti na številna družinska potovanja med letoma 1963 in 1967, ter drobci pričevanj o bogastvu kulturne in naravne dediščine te severnoafriške države.



Cesta skozi gričevnato pokrajino Kabilije, Alžirija, 1963
(foto dr. Franjo Zdravič, arhiv družine Zdravič)

Slovenski etnografski muzej je leta 2024 z razstavo SEM *Prepletenost svetov: Zunajevropske zbirke v obdobju neuvrščenosti* (glej predhodni prispevek) in osebno razstavo *Popotovanje spominov preko krajin Alžirije v 60. letih 20. stoletja*¹ (26. april–8. september 2024) obeleževal šestdesetletnico vzpostavitve Muzeja neevropskih kultur v Goričanah. Obe razstavi sta bili tesno povezani z Afriko in politiko gibanja neuvrščenih držav ter v tem okviru s plodnim mednarodnim strokovnim in kulturnim sodelovanjem med Jugoslavijo in novimi neodvisnimi državami v razvoju. V čas neuvrščenosti sega tudi zgodba osebne razstave o Alžiriji, kar je ob podpori Slovenskega etnografskega muzeja tudi botrovalo njenemu nastanku.

Osamosvojitve Alžirije leta 1962, ki je sledila sedemletni vojni za neodvisnost, je predstavljala zgodovinsko prelomnico z otipljivimi znamenji prehoda izpod evropske kolonialne vladavine in njenimi posledicami. Samostojnost Alžirije, te tako raznolike dežele in družbe, so med prizadevanji za izgradnjo nove moderne arabske države večplastno zaznamovale mnogotere spremembe v ureditvi države, a tudi nestabilne razmere in preobrazbe. Med izzivi, s katerimi se je soočala v prvih letih neodvisnosti, je bilo tudi pomanjkanje kvalificiranih kadrov, strokovnega znanja in ustrezne infrastrukture, ki jih je Alžirija kot država v razvoju reševala s podporo in z zavezništvom držav gibanja neuvrščenih. Z njimi, predvsem z nekdanjo Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, katere del je bila tedaj Slovenija, je razvila uspešno mednarodno tehnično sodelovanje, ki je spodbujalo prenos znanj, gospodarski in družbeni napredek.

V okviru tega sodelovanja je bil oče Nine Zdravič, zdravnik prof. dr. Franjo Zdravič, specialist za plastično in rekonstruktivno kirurgijo, leta 1962 imenovan na večletno medicinsko misijo v Alžiru. Delal je v bolnišnici za plastično in maksilofacialno kirurgijo, kjer je ustanovil oddelek za rekonstruktivno kirurgijo, v otroški bolnišnici pa oddelek za opekline. Ostali družinski člani so se mu v Alžiru pridružili leta 1963 in tam ostali do leta 1967.

Alžirija je dežela izjemnih naravnih lepot, zakladnica zgodovinskih spomenikov in območij, skrivnostna in privlačna mešanica raznolikosti identitet in legend. Je severnoafriška država z obalo ob Sredozemskem morju, večina notranjosti pa se razteza na področju obsežne puščave Sahara. Prepletena je z odtisi prastarih civilizacij, zgodovino vladavin tujih imperijev in francoske kolonialne oblasti v obdobju 1830–1962, njeno novejšo zgodovino pa zaznamujejo sledi burnih sprememb, ki jih je prinesla dekolonizacija leta 1962. Je osrednja država prostrane regije Magreb (arab. Zahod), s primarno arabsko identiteto in z dediščino Berberov z večtisočletno zgodovino, vero, jezikom in skupno kulturo s koreninami v Afriki in na Bližnjem vzhodu. Berberi, ki se v arabščini imenujejo Amazigi, so potomci predarabskih prebivalcev severne Afrike. Večdesetmilijonsko staroselsko ljudstvo z nekaj etničnimi skupinami (v Alžiriji Kabilci, Tuaregi, Mozabiti idr.) živi v razpršenih skupnostih po vsem Magrebu in govori različne jezike. V Alžiriji je skoraj četrtina populacije berberskega izvora, njihova kulturna izročila pa so se ohranila vse do danes.

¹ <https://www.etno-muzej.si/sl/razstave/popotovanje-spominov-preko-krajin-alzirije-v-60-letih-20-stoletja>.

O tradicijah Berberov so pričali tudi razstavljeni predmeti berberskih umetnostnih obrti, ki večinoma izvirajo iz regij Kabilije in saharske doline M'Zab. Kabilija je plodna pokrajina na severu Alžirije, ki se v gorovju Telskega Atlasa dviga do več kot dva tisoč metrov visoko. Je domovina Kabilcev, najizvirnejše skupine Berberov, ki so poznani kot poljedelci in spretni rokodelci, zlasti v izdelovanju nakita ter glinenih in bakrenih predmetov.

Dolina M'Zab je naravno območje izjemne lepote v alžirski severni Sahari, kjer so v 10. stoletju Ibadi zgradili pet utrjenih puščavskih naselij z glavnim mestom Gardaia, pomembnim trgovskim središčem in nekoč srečevališčem karavan. Ponaša se s tradicijo tkanja preprog in z edinstveno snovno in nesnovno dediščino prastare kulture etnične skupine Mozabitov. Zanj so značilni posebni družbeni kodeksi in vera, kar izpovedujejo sestavine njihovega načina življenja, arhitekturne in obrtne prvine.



Razstava *Popotovanje spominov preko krajin Alžirije v 60. letih 20. stoletja*, oblikovanje in arhitektura razstave Mojca Turk, SEM, 2024 (foto Andrej Zdravič, osebni arhiv Nine Zdravič)

Na razstavi je bilo predstavljenih okoli štirideset rokodelskih izdelkov berberskega izvora kot nosilni vir spomina z vtkanimi zgodbami ljudi in krajev. Med njimi so bili nakit, preproge, oblačila, lončarski in bakreni izdelki. Ti ročno izdelani predmeti so bili zbrani na družinskih potovanjih po Alžiriji in nosijo mnoge simbolne pomene. Zanimivi so zaradi geometrijskih vzorcev, likov, trikotnikov, rozet, rombov, krogov, črt, pik. Dekorativni motivi na nakitu, preprogah in keramiki kažejo na bogato ustvarjalnost Berberov in so likovna interpretacija razlag sveta, življenja in verovanj.

Razstavljeno zbirko kabilskega nakita so sestavljale srebrne zapestnice in ogrlice s koralami in koščki iz emajla, ogrlice v funkciji amuletov z obeski v obliki roke ter ogrlice iz steklenih kroglic v različnih barvnih kombinacijah. Nakit se uporablja za krašenje, pritrjevanje in kot amulet za zaščito. Nošenje nakita v Alžiriji, tako kot drugod v Magrebu, je priljubljena tradicija. Motivi očesa, križa in rozete imajo funkcijo amuletov. Osrednja varovalna simbola sta roka (arab. khamisa) in oko (arab. nazar), ki naj bi odganjala zle duhove. V stilizirani obliki predstavlja nakit tudi 'dobro oko', ki ščiti pred boleznimi in nevarnostmi. Simbol varovalnega 'dobrega očesa' tistega, ki ga nosi, varuje pred zlim očesom. Roka, ki v nakitu le bežno spominja na roko človeka, pomeni število pet in izraža

moč s poudarjenim srednjim prstom, ki prebada zlonamerno oko. Tovrstne amulete v obliki ogrlic, obeskov, fibul ali tatujev nosijo tako pripadniki islamske kot judovske vere.

Preproge – na razstavi so bili trije primerki, stari več kot šestdeset let – so izkazovale spretnost in domišljijo berberskih žensk, ki so vanje s simbolnimi kombinacijami geometrijskih vzorcev vtkale svoja videnja sveta, sanje ter značilnosti časa in družbe. Preproge, tkane iz ovčje volne, so namenjene domači uporabi – za prekrivanje tal, okrasitev sten in molitev. Odlikujejo se po živahnih barvah različnih odtenkov, med najbolj opaznimi vzorci pa so trikotniki. Trikotniki z navzgor obrnjenimi konicami so na primer simboli ženske plodnosti, dva trikotnika v kombinaciji s črko **Ξ** nakazujeta združitev in zrelost, bel trikotnik z znaki simbolizira rojstvo itn.

210

Poleg nakita in preprog je razstava prikazovala tudi nekaj tradicionalnih vsakodnevno uporabnih lončenih in bakrenih posod, ki so prav tako okrašene z značilnimi ponavljajočimi se simbolnimi znaki: trikotniki, pikami in drugimi motivi. Verjeli so namreč, da imajo ti simboli zdravilne in magične lastnosti.

Oblačilna kultura Alžirije in severne Afrike je bila na razstavi ponazorjena s tremi redkimi kosi berberskih oblačil – z belim burnusom iz kamelje volne kot nepogrešljivim oblačilom prebivalcev puščave, ki ščiti pred vročino, mrazom in močnim puščavskim vetrom, in z dvema ceremonialnima kaftanoma, okrašenima z vezzenino.

Razstavo je dopolnjevala projekcija fotografij edinstvenih prizorov alžirskih naravnih in kulturnih krajin iz obsežnega družinskega arhiva starih diapozitivov in negativov, ki jih je pred šestdesetimi leti posnel oče avtorice razstave na potovanjih po Alžiriji. Fotografije je obdelal in iz v SEM digitaliziranih diapozitivov projekcijo oblikoval filmski ustvarjalec Andrej Zdravič, ki je kot član družine prav tako tedaj živel v Alžiriji.

Razstava je razkrivala tudi manjšo zbirko izvirnih črno-belih umetniških fotografij alžirske puščave in portretov, ki jih je leta 1965 posnel priznani alžirski mojster fotografije Abdeslam Khelil iz mesta Ouargle v oazi na skrajnem severu Sahare in jih podaril očetu avtorice. Khelil je v tistih letih tlakoval pot alžirski fotografski umetnosti. Ljubitelj puščave in puščavski popotnik je leta 1962 v središču mesta Alžir odprl svojo znamenito umetniško fotografsko galerijo, kjer je razstavljal in delal. To je bil izviren prostor, v katerega je fotograf prenesel del svoje rodne puščave, kamor so ljudje zelo radi zahajali in kjer so bile izdelane in razvite neštete fotografije, tudi za dr. Franja Zdraviča.

Moderni čas in tehnološki razvoj sta, kot drugod po svetu, v šestdesetih letih precej preoblikovala kulturno krajino Alžirije in jo ponekod skoraj povsem spremenila. Samotne puščavske in gorske ceste, neobljudene puščavske oaze in pokrajine z redkimi naselji, šotore nomadov, kamele, skrivnostna saharska mesteca z velikimi berberskimi tržnicami, ki so jih prečkale poti naših družinskih potovanj (kot je prikazovala projekcija), so danes zamenjale avtoceste, cementne hiše in avionske steze. Šege in navade ljudi so se spremenile – nomadi so se v glavnem ustalili, v alžirski Sahari so pod vplivi prodora naftne, plinske ali turistične industrije zrasla velika mesta in tako naprej.

Nasproti vsem spremembam v svetu in njihovim posledicam je razstava spodbudila tudi ponoven razmislek in izpostavila vlogo muzeja pri ohranjanju kontinuitete spominjanja, materialnih in živih pričevalcev za razumevanje pomena preteklosti in s tem prihodnosti.

Po zaprtju razstave je bil 10. septembra 2024 večji del zbirke predmetnega in fotografskega gradiva doniran Slovenskemu etnografskemu muzeju v trajno varstvo in hrambo. Donacija je podrobneje opisana v razdelku Nove pridobitve na straneh 227–230.

